

Szükség van-e a médiaműveltség fejlesztésére?

Kerekasztal-beszélgetés Rajnai Richárd *Miért van szükség a médiaműveltség fejlesztésére?*¹ című könyvéhez kapcsolódóan²

<https://doi.org/10.71157/upsz.2025.03-04.01>

LÁTÓSZÖG

Szijártó Zsolt: *A mai beszélgetés a Pécsi Akadémia Bizottság Kommunikáció- és Médiatudományi Munkabizottságának első kiadványához, Rajnai Richárd Miért van szükség a médiaműveltség fejlesztésére? című könyvéhez kapcsolódik. A beszélgetőtársak Bényei Judit és Timár Borbála. Judit a MOME-n oktat, a Design- és vizuálművészet-tanár mesterszak szakvezetője, a médiaműveltség problémájával, a médiaoktatás kérdéseivel több évtizede behatóan foglalkozik. Borbála digitális gyermekvédelmi szakértő, aki oktatóként, civil szervezetek tagjaként, illetve különböző kormányzati szervek háttérszakértő csapatának tagjaként már legalább két évtizede jó ismerője ennek a témának. A szerző pedig eredetileg média és történelem szakos tanár, de volt iskolavezető, majd az iskola világától kissé eltávolodva a PTE Nyelvtudományi Doktori Iskolájában doktorált 2022-ben. Jelenleg szakértői tevékenysége mellett leginkább mozgóképkészítéssel foglalkozik.*

Azt szeretném kérdezni elsőként: hogyan találkoztatok ezzel a problématerülettel, miért kezdtetek a médiaoktatással, médiaműveltség-fejlesztéssel foglalkozni?

Bényei Judit: Lassan harminc évvel ezelőtt kezdtük el Magyarországon a mozgóképkultúra és médiaismeret tantárgy fejlesztését, ami nem létezett egészen a kilencvenes évek végéig. Akkor egy egészen más médiavilágban éltünk, vagy mások voltak a média által felvetett problémák. A televízió állt a

fejlesztés központjában, illetve a tömegkultúra, tömegkommunikáció és a társadalmi nyilvánosság kapcsolata, a demokrácia kérdései voltak a médiáról folytatott diskurzus hangsúlyos elemei. Ekkor létrejött egy tantárgy és egy eszközkészlet ahhoz, hogy ez megjelenjen a közoktatásban. Nemzetközi tapasztalatokra, gyakorlatokra épült a hazai *mozgóképkultúra és médiaismeret*. Abban az időben, azt hiszem, nemzetközi színvonalon volt a magyar közoktatásnak ez a területe – csak éppen nem hatotta át sem az iskolát,

¹ Pécs, Lessz Média Kft. – PAB, 2024.

² A kerekasztal-beszélgetésre 2025. február 14-én került sor a Pécsi Akadémiai Bizottság Kommunikáció- és Médiatudományi Munkabizottságában. A résztvevők: Bényei Judit PhD, egyetemi docens, a MOME design- és vizuálművészet-tanár MA képzésének szakvezetője; Timár Borbála doktorjelölt (MOME), az EduTech Hungary Zrt. digitális gyermekvédelmi szakértője; és Rajnai Richárd PhD, a Lessz Média Kft. ügyvezetője. A moderátor Szijártó Zsolt PhD, egyetemi tanár, a PAB Kommunikáció- és Médiatudományi Munkabizottság elnöke.

sem a társadalmat. Például nem jött hozzá létre tanárképzés olyan mértékben, hogy ez megtörténhessen. (Lányi András, aki nagyon támogatta ezt az ügyet, mondta épp ezért, amikor bevezettük a tantárgyat, hogy *most túlnyertük magunkat*.) Ennek egy praktikus szemléletű tárgynak kellett volna lennie, ahol a cél a gyerekek saját tapasztalatának beemelése az iskola világába és persze az e tapasztalatokra való reflektálás. De az iskola hagyományai alapján, ennek pedagógiai gyakorlata és módszertana nem létezvén, ez a tárgy is főként frontális, elméleti fókuszú tantárgyként került be az iskola világába. Jórészt magyar- és történelemtanárrok tanították, néha a vizuáliskultúra-tanárok, és leginkább azt emelték át belőle az oktatási folyamatba, amihez ők értettek. Kettős szemléletű tárgy volt; egyfelől filmesztétikai indíttatású, másfelől társadalomismereti jellegű – a média oldaláról. És mivel a filmesztétikának volt nagy hagyománya a hazai tanárok körében, a filmklubok és a filmesztétika vonulata volt az, ami az oktatás berkeiben is jobban otthonra talált, illetve az egyetemi posztgraduális tanárképzésekben is ennek volt erősebb az oktatási bázisa, a médiaelmélet, médiaismeret csak akkoriban kezdett az egyetemi szintén megerősödni. Egy kicsit féloldalas volt tehát a működés – és ezek az egyenlőtlenségek sokáig kísérték ennek a tantárgynak az integrációját.

Rajnai Richárd: Én a kevés magyarországi médiatanár egyike voltam, mármint olyan szempontból, hogy nekem volt ilyen végzettségem a történelem mellett, Szombathelyről. Pécsen kezdtem el tanítani egy

középiskolában, ahol az akkori iskolavezetés nagyon nyitott volt arra, hogy a rengeteg érettségi tantárgy között ezt tanítsuk. Egy művészeti szakközépiskoláról van szó egyébként, ahol kézenfekvő választás volt ez a tantárgy, hiszen sok fiatal érdeklődött a filmkészítés iránt. Ott 13 évig tanítottam a mozgóképkultúra és médiaismeret tantárgyat, közép- és emelt szintű érettségire készítettem fel sokakat, de volt több OKTV-dobogós diákom is. Kezdetben nekem is a filmes kapcsolódásaim voltak erősebbek. Aztán a PTE médiatanár-továbbképzésén találkoztam Császi Lajossal, akinek a hatására a médiavilág és annak oktatása egészen másképp kezdett el érdekelni. Ezzel párhuzamosan azt vettem észre, hogy a tanulókat is jobban érdeklik ezek a kérdések, vagy: legalább annyira, mint a filmek. Másfelől azt tapasztaltam, hogy a gyakorlati tevékenység borzasztóan érdekli a fiatalokat. Korábban nagy nehézséget jelentett a mé-

leginkább azt emelték át
belőle az oktatási folyamatba,
amihez ők értettek

diaoktatás gyakorlati tevékenységeihez például működő kamerát, a vágáshoz legális vágóprogramot szerezni az iskolába. Ezek nem léteztek, pontosabban az iskolákban az

ezredforduló után nem volt érdemi erőforrás erre. A 2010-es évek elején megváltozott a helyzet, és szinte mindenkinek lett kamerája. Érdekelte ez az átalakulás, és a doktori képzés keretein belül főként ezt kutattam. Tehát a részvételi kultúra gyakorlatait és a tizenévesek kreatív médiahasználatát.

Timár Borbála: Magyar-esztétika szakon végeztem az ELTE Bölcsészkarán, majd magyartanárként kezdtem el dolgozni a Kolumbusz Humángimnáziumban, ami egy

Budapest környéki alternatív iskola volt. Ott 2005-ben elindítottunk egy médiatagozatot, és úgy alakult, hogy nekem hirtelen át kellett vennem ennek a tagozatnak a működtetését. Így kerültem kapcsolatba Hartai Lászlóval, aki a magyarországi médiaoktatás megkerülhetetlen szereplője. Ő akkor gyorstalpaló módon felkészített engem a médiaoktatásra, úgyhogy nekem hivatalos médiatanári diplomám nincs is, de nagy lelkesedéssel tanítottam médiát. 2012-ben kezdtem dolgozni a Nagy Krisztina vezette Teleleve Médiapedagógiai Műhely Egyesülettel, majd az Idea Alapítvánnyal. A Teleleve Egyesület elsőként kezdett el foglalkozni a kisgyerekek médianevelésével – óvodai foglalkozásokkal indítottak 2008 táján. Én úgy kerül-

tem oda 2012-ben, hogy az első iskolai programjukhoz tanárookra is szükségük volt.

A Teleleve alapítói jogászok és pszichológusok, akik felismerték – a nemzetközi trendekhez kapcsolódva –, hogy ebben a változó mediakörnyezetben a gyerekek védelme hagyományos médiaszabályozási eszközökkel egyre kevésbé valósítható meg. Ezért indítottak egy programot, mely az edukáció eszközeivel közelített a problémához. Közben a Digitális Gyermekvédelmi Stratégia pedagógiai szakértőjeként dolgoztam. Egy szülőknek szóló médiaedukációs programot csináltunk, illetve egy kortársmentor- (netmentor-) programot, ahol kilencedikes diákokat képeztünk arra, hogy hatodik-hetedik osztályban tartsanak a gyerekeknek médiatudatosság-növelő foglalkozásokat. Ennek egyenes következményeképp 2021-ben elkezdtem a doktori kutatást, és Bényei Judit lett a témavezetőm a MOME-n.

Mi lesz a magánszférával?

Szijártó Zsolt: *Összeköti az életrajzotokat az, hogy mindhárman a médiaoktatás első, felívelő korszakában kezdtetek el a területtel foglalkozni. Judit, te fordítottad azt a könyvet, amely talán az első magyarul elérhető, médiaismerettel foglalkozó kiadvány volt,³ és az oktatás egyik fontos bázisa lett. Milyen szakaszokat tudtok elkülöníteni a hazai médiaoktatás intézményesülésében, visszaszorulásában, újra-definiálásában? Hogyan változott meg ez idő alatt az, hogy mit értünk médiaoktatás, médiaműveltség alatt?*

Bényei Judit: Az alapkérdés az, hogy a társadalmi szükségletek vagy a technológia fejlődése okozza-e ennek a területnek a dinamikáját. Nagyon

meghatározta ennek a tantárgynak a jellegét az a kérdésfeltevés, hogy a társadalmi viszonyok szint-

jén mit kezdünk a médiával. A tévékorszakban a fejlesztés egy egészen más médiatípképre épült. Akkor a passzív befogadó médiatömegek miatt a média értelmezése, a jelentésekkel való bíbelődés és a reprezentáció kérdései voltak fontosak. A diskurzus arról szólt, hogy miként változik meg a társadalmi nyilvánosság szerkezete, milyen szerepet játszik ebben a tömegkommunikáció, mi lesz a magánszférával. Ezenközben végbement egy médiaipari szerkezetváltás, hazánkban is előretört a kereskedelmi televíziózás. Később pedig jött a social media, a web 2.0. Akkor én már az Információs Társadalom és Trendkutató Intézetben dolgoztam a Műegyetemen. Hartai Laci mellett itt említeném meg Z. Karvalics Lászlót, aki nem feltétlenül médiakutató, de relevanciával bír a tény, hogy mindig értetlenül állt velünk

³ Tim O'Sullivan, Brian Dutton és Philip Rayner (2002): *Médiaismeret*. Korona, Budapest (ford.: Bényei Judit).

szemben, mondván: mit akarunk ezzel a médiaoktatással? Merthogy itt egy sokkal nagyobb kérdésről van szó! A média áthatja az egész társadalmat, és az *információs társadalom* az igazi kérdés – ami persze eléggé megfoghatatlanná is teszi a problémát. A digitalizáció ma már mindenhol ott van, és már nem csak egy illuzórikus, „másik”, virtuális valóság. A kibernetikai térben, amelyben élünk, a valóságunkat a fizikai és a virtuális terek összefonódása alkotja meg.

A technológiai változások azok, amelyek az én szemszögemből erősebben determinálják azt, hogy az iskola hogy bír el ezzel az egésszel. Hova tartozik a *médiaműveltség*? Önálló tantárgy legyen? Vagy minden tantárgyban megjelenjen?

Mindig is annyi új terület követelt helyet magának a Nemzeti alaptantervben. Egyszer csak az mondódott ki, hogy ezt úgyis tanulja spontán mindenki otthon – Hoffmann Rózsa

például így gondolta. Valóban tényleg tanulja spontán mindenki. De ez nem szünteti meg az iskola felelősségét a kérdéssel kapcsolatban. Ricsi a könyvében be is bizonysította, hogy az iskola mennyire nem vesz tudomást arról, hogy a gyerekek mit hoznak be az iskolába. Nem kezdünk ezzel a tapasztalattal igazán semmit, nem hasznosítjuk ezeket a tudásokat. Mert nem csak a negatív hatásokról van szó, amivel foglalkoznunk kellene. Épp itt van megint egy új korszak, amelyet most az AI alakít – ismét egy olyan technológiai változás, amely egy egészen új szemléletet igényel majd. Ennek kapcsán már a morális alapértékeknek a megvitatása is helyet kell kapjon a társadalmi nyilvánosságban. Úgy látom tehát, hogy

összességében túl komplexszé, egyúttal megfoghatatlanná vált a terület – és ezért is kopott ki a közoktatásból.

Rajnai Richárd: Az ezredforduló táján valóban volt a magyarországi médiaoktatásnak egy felfelé ívelő szakasza. Akkor az volt benne az újdonság – és szerintem a tanulókat is ez fogta meg –, hogy a populáris kultúra meg tudott jelenni az iskola falain belül. Ezzel pedig a hétköznapi életnek egy olyan vetületéről lehetett tanulni, amely sokkal közelebb állt a tanulókhhoz, mint az a miniatürizált tudományosság, amelynek jelenlétét a középiskolában általában tapasztalták a fiatalok. Tanórákon beszélgetni lehetett a televízióról,

behozhatta mindenki a mindennapi élményeit. Olyan témákról volt szó, amelyekhez mindenkinek volt kapcsolódása. Emellé jött a film, amely által a populáris kultúra egy

miközben volt fogékonyság a tanulóknak, a tanári szobákban fanyalgással fogadták az embert

újabb módon jelent meg az iskolában. Mert az számomra elég hamar világossá vált, hogy *önmagukban* a filmklasszikusok kevés tanuló érdekelnek igazán. Olyan tömegfilmeket is be kellett vinni az órákra, amelyeken keresztül a filmesztétikai problémák tanulmányozhatóvá váltak. Ezekhez jobban tudtak kötődni a gyerekek. De azt is lehetett látni, hogy miközben volt egy ilyen fogékonyság a tanulóknak, a tanári szobákban fanyalgással fogadták az embert. Még azokban az iskolákban is volt valamiféle ellenállás a médiaoktatással szemben, ahol alapvetően befogadó volt a közeg.

A más tekintetben felfelé ívelő szakaszt aztán szerintem egy törés követte valamikor a 2008-2010 táján. Akkor kivették az emelt szintű érettségi köréből is egy időre a mozgóképkultúra és médiaismeret tantárgyat. De előtte is az volt a probléma, hogy az egyetemek nem nagyon respektálták az emelt szintű médiaérettségit. Aki megcsinálta, az leginkább a saját örömeire csinálta. Mindig megdicsértük egymást, hogy milyen jól sikerültek az érettségik, de a felsőoktatás sem akart vele semmit sem kezdeni.

Mindezzel párhuzamosan megváltozott a médiavilág. A televízió már kevésbé volt releváns. A tanterv által előírt tananyaggal kellett volna valamit kezdeni, de ez nem történt meg, ezért helyben kellett valamiféle tananyagot fejleszteni a gyerekeknek, amelyet lehetett is használni az órákon. Később jött az a szemlélet, hogy „építsük bele a különböző tantárgyakba a médiaismeretet”. Csakhogy itt megint felmerült egy probléma: hogy ezzel végképp senki nem tud semmit kezdeni, mert annyira komplex és bonyolult a dolog, hogy az sem világos, mely tantárgyakba kellene bekerülni a tananyagelemeknek, illetve hogyan. Ahová bekerült, oda meg csak olyan aspektusokból, amelyek ördögtől való dolognak láttatták a témát. Például etikaórán lehetett beszélgetni a videójátékozásról – ami persze előrevetíti az egyoldalú kritikai kontextust, miszerint „ez nem egy jó dolog”.

Timár Borbála: Két irányból kapcsolódnék ehhez. Az egyik az – és erről a könyvedben elég részletesen írsz, amikor végigveszed a tantárgy történetét –, hogy amikor még hatékonyan jelen volt ez a tárgy, és lehetett volna tanítani, akkor sem szervesült a médiaoktatás az iskolák működésébe. Született két ombudsmani jelentés is, 2016-ban és 2022-ben.⁴ Mindkettő megfogalmazta,

hogy a médiaműveltség fejlesztése nem váltotta be a reményeket. Se a hagyományos médiaoktatás, se a kereszttantervi kompetenciaként megjelenő

médiatudatosságra nevelés nem működik jól, pontosan ezek miatt, amelyekről az imént beszéltél. Nagy eufemizmussal: *nagyon nehezen* megvalósítható az iskolában az, hogy az ember a rendes közismereti tantárgyak keretében egy tanévben erre 8-10 órát tudjon szánni, márpedig – például az általunk kidolgozott egyik képzési modellben – ez lenne a minimális időkeret.

Nemrég a Media and Learning Association gondozásában, több más szervezet közreműködésével készült egy nemzetközi tanárképző tananyag. Lefordítottam magyarrá, tehát így is elérhető, nyitott online tananyagként.⁵ Ez az anyag azt kívánja megsegíteni, hogy bármely tanár, aki úgy gondolja, hogy érdekes és fontos lenne ezzel a területtel foglalkozni, az a nulláról, viszonylag kevés elméleti háttérrel – tulajdonképpen inkább csak egy szemlélettel – felvérteződve megtanulja a saját tanítási gyakorlatába beépíteni a médiaműveltségi nézőpontot, illetve utána mindezt a

ördögtől való dolognak
láttatták a témát

⁴ Az alapvető jogok biztosának Jelentése az AJB-479/2016. számú ügyben; Az alapvető jogok biztosának Jelentése az AJB-686/2022. számú ügyben.

⁵ <https://academy.media-and-learning.eu/p/teamlithu>

tantestületi közösségi munkába és az egész iskola működésébe is integrálni.

Szijártó Zsolt: *Azt gondolom, hogy nagyjából el is érkeztünk a jelenhez. Rajnai Richárd könyve a jelenről ad egy nagyon közeli láttelepet; hogyan működik az iskola, hogyan működnek benne a tanárok, és hogyan működnek a diákok. Mi a szülők szerepe, lehetősége, milyen stratégiákkal rendelkeznek egyáltalán a médiahasználattal kapcsolatban. Először a szerzőt szeretném megkérni arra, mutassa be a könyvet egy kicsit részletesebben. Hogyan épül fel, mi volt a koncepció?*

Rajnai Richárd: A könyv címe – *Miért van szükség a médiaműveltség fejlesztésére?* – Roger Silverstone-ra utal, akinek volt egy remek könyve *Miért van szükség a média tanulmányozására?* címmel.⁶ Ez egy fontos kérdés volt a '90-es évek közepén, amikor Silverstone műve megjelent. Szerintem most ugyanilyen lényegi kérdés, hogy miért van szükség a médiaműveltség fejlesztésére.

A kötet bevezető részében azt a szemléletbeli változást próbáltam vázolni, amely az elmúlt néhány évtizedben lezajlott a médiaműveltség értelmezésével kapcsolatban. Nagyon nem könnyű azt megmondani, hogy mi is a médiaműveltség, hiszen azt se nagyon tudjuk megmondani, hogy hol kezdődik „a média”, és hol ér véget. Azt sem egyszerű megmondani, hogy mi tartozik a *médiaműveltség* fogalom ernyője alá? Merthogy a *műveltség* fogalmunk elég korlátolt. Sokunk számára leginkább valamiféle átöröklött tudást takar, amit mindannyiunknak illik birtokolni. De a

médiaműveltségbe például beletartozik egyfajta digitális eszközhasználati készség is. És ezen a ponton már felvethető, hogy nemcsak médiaműveltségről beszélünk, hanem *információs műveltségről, digitális műveltségről* is – vagy inkább kompetenciák együtteséről. A fogalom tehát annyira gazdag, hogy ezt érdemesnek gondoltam megkísérlni szétszálazni, kapaszkodókat nyújtani az olvasóknak. A könyv ezt követő fejezetében a médiaműveltség fejlesztésének koncepcióit mutattam be. Itt három angolszász szakíró munkásságát használtam sorvezetőként, Roger Silverstone-ét, David Buckinghamét, illetve Henry Jenkinsét. Az ő elméleti modelljeik összehasonlításával próbáltam közelebb lépni a médiaműveltség fejlesztésének koncepciójához.

Az ez után következő módszertani fejezet a szöveg alapjául szolgáló disszertációhoz képest rövidebb a könyvben. Ebben bemutattam azt az eszközkészletet, amelyet a 2010-es évek végi magyarországi helyzet feltérképezésével tudtam fölvázolni. A kutatásnak három pillére volt. Az első rész a taná-

a műveltség fogalmunk elég korlátolt

rok médiaműveltséggel kapcsolatos attitűdjére kérdezett rá. A T-Tudok Zrt.-nek zajlott egy vizsgálata, melyhez csatlakozni tudtam. Ez egy

nagymintás kutatás volt, ahol az volt a kérdés, hogy a hazai tanárok miként értelmezik a médiaműveltség fogalmát. Nagyon izgalmas válaszok születtek, és az derült ki számomra, hogy azokat a kérdéseket gondolták idesorolhatónak a tanárok, amelyek leginkább az ő mindennapi életükhöz kapcsolódtak. Például nagyon sokan azt mondták, hogy a médiaműveltség alkalmassá tehet

⁶ Roger Silverstone (2008): *Miért van szükség a média tanulmányozására?* Akadémiai, Budapest.

minket arra, hogy eldöntsük, melyik információ hiteles, és melyik nem, hogy mi az ál-hír, és mi nem az. (Feltételezem, hogy ma egy hasonló kutatás esetében a mesterséges intelligencia lenne az egyik legtöbbet említett problématerület.) Ebben a kutatási szegmensben volt néhány tucatnyi médiatanár is, az ő válaszaik alapján azt próbáltam szemléltetni, hogy miként tanítják a médiát a 2010-es évek végén. A kutatás második pillére már iskolához kapcsolódott. Hét eltérő jellegű iskolát vizsgáltam meg. Egyfelől helyszíni beszélgetések és iskolai dokumentumok alapján rekonstruálni próbáltam az iskolák médiáról alkotott képét. Emellett az intézményekben fókuszcsoporthoz tartozó interjúkat is készítettem diákokkal.

Egy hosszabb szakaszban ezeket elemeztem, egészen pontosan azt mutattam be, hogy a 12–18 éves fiatalok miként használják a médiát az iskolában és azon kívül.

A mindennapi életre fókuszáló kutatásra támaszkodva a könyv záró részében esettanulmányok formájában mutattam példákat a kreatív, együttműködésen alapuló médiahasználatra. Az egyik témája egy Messenger-csoportban írt szerepjáték, aztán egy igen csak izgalmas utat bejárt diákfilmről esik szó, amely az országos médiában is sokat szerepelt. Megvizsgáltam egy gyerekek által szerkesztett hibrid újságot, végül pedig egy Instagram-oldalt elemeztem. Tulajdonképpen ezeket csak apropóként használtam arra, hogy bemutassam, mennyivel izgalmasabb a fiatalok médiahasználatuk annál, mint ami kívülről látszik. Amikor azt mondják a felnőttek, hogy a gyerek mindig nyomkodja a telefont, ezért el kell azt venni tőle, akkor mindez egy rossz előfeltevésen nyugszik.

Valójában a legtöbb esetben fogalmuk sincs arról, hogy mit tesznek a fiatalok az online térben. Persze nyilván nem mindenki a részvételi kultúra szintjén mozogva készít kreatív tartalmakat, de ettől még érdemes lenne szerintem megvizsgálni, hogy mire is használják az okoseszközöket a gyerekek. Hiszen ez nem egy problémamentes terület, nem arról van szó, hogy mindent meg lehet tanulni a médiából önállóan, vezetni kell a fiatalokat is. Szükség van a felnőttek támogatására és együttműködésére. Erre a komplex szükségletre reflektálva jeleztem nagy problémának, hogy az iskola nehezen tud mit kezdeni a média világával. Valahogy közelíteni kellene utóbbit az iskolához, mert borzasztó problémás, hogy a fiatalok életvilágának e két meghatározó területe egyre távolabb kerül egymástól, és egyre rosszabb iskolába járni emiatt is.

megvizsgáltam egy
gyerekek által
szerkesztett hibrid újságot

Szijártó Zsolt: *Judit, te hivatalos bírálója is voltál a disszertációnak. Mit gondolsz a könyv jelentőségéről, hogy értékelnéd a megjelenését?*

Bényei Judit: Én akkor is nagyon nagyra értékeltem. Most ebben a könyvváltozatban kifejezetten tetszik, ahogy hozzáférhetővé és áttekinthetővé vált a tartalom – de persze nem elsősorban a kivitelezés a lényeges, hanem hogy mi az a munka, amit Ricsi elvégzett. Én úgy értelmezem, hogy a könyv vizsgatér ahhoz az eredeti koncepcióhoz, amelynek mentén ez a tantárgy a nemzetközi világban a '90-es évek elején elindult. Ahhoz az igényhez, hogy valami olyan jelenlévő tantárgy vagy tudásterület legyen az iskolában, amely az ott lévő gyerekek, tanárok létező tapasztalataira reflektál, és segít

nekik abban, hogy el tudjanak igazodni, értelmezni tudják a körülöttük lévő valóságot. Hogy aktívan részt tudjanak venni benne. Vegyük észre, hogy a *literacy* fogalom, a *műveltség* az írni-olvasni tudás kifejezéséből ered. Ebben az esetben az olvasni tudás *a jelek értelmezését* takarja, az írni tudás pedig *az aktív cselekvő részvétel* ebben a kultúrában, amellyel saját magunkat és az érdekeinket tudjuk képviselni, meg tudjuk jeleníteni. Az, hogy megnyilvánuljon egy ilyen etnográfiai szemléletű és kutatásalapú megközelítés arról, hogy mi is ez a médiavilág, amelyről beszélünk, amelyről az iskolának gondolkodnia kellene – ez az első lépés. Egyrészt minden oktatásfejlesztés egy diagnosztikus méréssel kell

hogy kezdődjön: *mi az a valóság, mi az a helyzet*, amelyből kiindulhat a fejlesztés, melyek a problémái, és hova akarunk eljutni? Így kell indulnia

ahhoz, hogy egyáltalán valami értelmeset tudjunk kezdeni a kérdéssel: mi a dolga az oktatásnak? Vagy: kinek a dolga ez? Mert, ahogy mondtam, a média természetéből adódóan már nem szuszakolható be se egy tantárgyba, se az iskolába. Éppen az emlegetett Nagy Krisztinának a doktori dolgozata foglalkozott azzal, hogy a média egy *multistakeholder* szemlélettel kezelhető terület, ahol minden szereplőnek van dolga. Az iskolában a gyerekért van minden, de a részvételi szemlélet alapján a média kérdését csak az összes érintett fél bevonásával lehet kezelni; a gyerek, a szülő, az iskola, az ipari partnerek és az állam közös felelőssége a médiatudatosság. Sőt az államoké, hiszen mindez nem egy adott országban belül megragadható probléma. Ehhez

kutatásalapú megközelítés kell, és az a sok módszerű kutatómódszertan, amellyel Ricsi feltérképezte az iskola, a diákok és a szülők oldaláról is a témát – kérdezős és etnográfiai módszerrel is –, szerintem egy páratlan kiindulópont.

Timár Borbála: Számomra az igazán jelentős az a ráismerés volt, amely itt már többször elhangzott: hogy mennyire égetővé vált mostanra ez a kérdés. Hogy mennyire fontos lett beszélni a médiaműveltség és az iskola viszonyáról, arról, hogyan viszonyul az iskola, az oktatás ahhoz a hibrid környezet-höz, amelyben élünk. Ebben a helyzetben ugyanakkora kockázat a médiaműveltség ki-

szorulása az iskola teréből, mint az, hogy kizárólag az iskolára, a (média)oktatásra bizzuk ennek a bonyolult társadalmi problémának a megoldását. Ez utóbbi gondolat David Buckin-

gham egy 2017-es blogbejegyzéséből származik, amely ugyan az álhírvétség kapcsán született, de ma is aktuális. Buckingham itt elsősorban amellet érvel, hogy szélesebb együttműködésre (szabályozók, szolgáltatók stb.) van szükség.

Szijártó Zsolt: *A könyvet olvasgatva nagyon közel jutunk az iskolák és osztálytermek világához. Ennek kapcsán olyan benyomásom keletkezett, mintha itt folyamatosan falak jönnének létre. Mintha eleve lenne egy fal a tanárok és a diákok között. Ezt a falat aztán rögzítik az iskolai dokumentumok (házirendek, szabályzatok) is, amelyeket elemeztél, de ugyanilyen falakat lehet látni az otthon világán belül is a szülők és a gyerekek között,*

a média egy
multistakeholder szemlélettel
kezelhető terület, ahol
minden szereplőnek van dolga

amelyek akadályozzák a médiahasználatról való beszélgetéseket, az ehhez kapcsolódó diszkurzusokat. A könyvben az iskola világáról kapunk egy etnográfiai részletességű leírást, de más szövegekben az otthonon belüli interakciókat is vizsgálod.

Rajnai Richárd: Úgy látom, hogy a médiára mumusként tekintenek az iskolákban. A média veszélyforrás, problémát hordoz. A médiával ráadásul nehéz foglalkozni, mert megfoghatatlan. Könnyű olyat mondani az órán, amit vagy nem ért meg a gyerek, vagy félreért. Tehát a médiáról az iskolában veszélyes beszélni. És az iskola valahogy úgy is kezeli a médiát, hogy ez egy veszélyes hely, ahova ne tévedjünk be,

mert ott egy csomó probléma lesz a gyerekekkel, sérülhetnek az emberi kapcsolataik. A COVID-

lezárások után volt egy kutatásunk, amelyben szülőkkel fókuszcsoporthoztunk. Ebből kiderült, hogy óriási különbség van az egyes családok médiahasználatában, és például világosan látszott, hogy a leginkább korlátozó attitűddel azok a szülők rendelkeznek, akik a legkevesebbet tudják a médiavilágról. A szegregátumban élő roma szülők meg voltak győződve arról, hogy a gyerekeiket mindenféle baj érheti az online térben.⁷ Sokkal liberálisabban viszonyultak ehhez a kérdéshez azok a szülők, akiknek volt valamiféle képük arról, hogy valójában milyen is a digitális világ. Persze ott is voltak olyanok, akik azért korlátozták valamilyen módon a gyermekük médiahasználatát. Azt gondolom,

ha csak veszélyekkel teli helynek akarjuk látni, akkor létrejönnek a falak

hogy nagy jelentősége van annak, hogy mit tudunk mi, felnőttek a média világáról, vagy mit gondolunk róla, mert ha csak veszélyekkel teli helynek akarjuk látni, akkor létrejönnek a falak. De ebben az esetben nem veszünk arról tudomást, hogy ami a digitális életben van, azt részben mi hozzuk létre. Silverstone-nak van egy remek hasonlata: a média olyan, mint egy asztal, amelyet körbeülünk – egyszerre köt össze és választ el egymástól minket. A média nem egy életvilágról lehámozható valami, hanem szerves része a mindennapi életünknek. Az is lényeges, hogy azoknál a családoknál, ahol a szülők tudtak valamit a média világáról, ott volt kapcsolódási pontjuk, tudtak ezekről a

kérdésekről beszélgetni a gyerekekkel. Volt közös nyelv. Ahol nincs ilyen tapasztalat, ott nincs közös nyelv.

Timár Borbála: Ehhez kapcsolódik a média körüli morálispanik-jelenség, amelynek a kontextusában a tiltás, a korlátozás az első reakció, mert az egyszerű, egyértelmű megoldásokra van igény. A szülőknek tartott előadásainkon rendszeresen szembesültünk azzal, hogy nagyon egyszerű megoldásokat várnak. Mondjuk meg, hány éves korban adjunk a gyerek kezébe okostelefont. És mondjuk meg, szabad-e okoskészítőt használni az általános iskolában. Ha azt válaszoltuk, hogy „ez ennél sokkal bonyolultabb és összetettebb kérdés”, akkor az már nem működött. Úgy látszik, nem tudjuk kellően összetetten és részleteiben nézni ezt a problémát. Ez van a féltelmek mögött,

⁷ Németh Szilvia és Rajnai Richárd (2021): Hátrányos helyzetű tizenévesek médiahasználatában a koronavírus-járvány első hulláma alatt és azt megelőzően: A koronavírus-járvány első hullámát követő empirikus kutatás tapasztalatai. *Regio*. 29. 4. sz., 75–90.

ezért vevő nagyon sok szülő erre a leegyszerűsítő narratívára. Szabályozási téren is, itthon és külföldön egyaránt ez a jellemző megoldás; fókuszáljunk egy eszközre, az okostelefonra, az a bűnös – tiltsuk ki az iskolából! Vagy a közösségi médiára – egyszerűen tiltsuk be bizonyos életkor alatt. Ez a nemzetközi tudományos életben is erős, élő diskurzus, elsősorban Jonathan Haidt nemrég magyarul is megjelent könyve⁸ és a köré épülő „phone free schools” mozgalmak körül. Vannak olyan véleményvezérek (egy dán aktivista nemrég „fearfluencereknek” nevezte őket), itthon is, akik a gyerekek és a média kontextusában ezt a leegyszerűsítő nézetet képviselik a lehetőségek és ártalmak mérlegelése helyett, annak a médiakörnyezetnek a megismerése helyett, amelyben a gyerekek élnek.

Rajnai Richárd: Így van – és nagyon erősen teleszik rá erre a témára az orvosi beszédmód is, amely egyfajta hitelesítésként szolgál. De látni kell, hogy ugyanezek a morális pánikkal kapcsolatos félelmek voltak a televíziónál, a videójátéknál, a videómagnónál, sőt korábban a lányregényeknél is. A médiakutatók számára semmi újdonság nincs. Most a telefonra hegyeződik ki a probléma, ez is társul egy nagyon erős orvosi beszédmóddal, amelyre a társadalomnak egy elég széles rétege, beleértve egyébként az iskolákat és a tanárokat – vevő. Ahelyett, hogy megpróbálnák ezeket az eszközöket valamilyen módon hasznosítani az iskolában, jön a tiltás.

Bényei Judit: Nem tekinthetjük problémamentesnek a médiát, de a két különböző hozzáállás, a médiaoptimista és médiapesszista nézőpont a tudományos berkekben is leképződik. Az a kérdés, hogy a tiltás egy jó kérdésre adott rossz válasz volt – vagy már a kérdés is rossz volt, amelyre a telefonbetiltás volt a válasz. A betiltás egyszerű módja egy problémakezelésnek: visszaszerezünk az iskola autoritását az ügyben. Valójában az autoritás kérdésére adtuk ezt a választ: az iskola majd megmondhatja, hogy mit csináljon a gyerekek. Másrészt a gyerekek se nagyon szereti, hogy az ő privát szférájába a felnőttvilág beavatkozik, így a személyes eszköz iskolai, észszerű használata nem egyszerű kérdés. Ezért nagyon nehéz a médiatartalmakkal vagy a médiahasználattal az iskolában a tanároknak is a dolga. Harmadrészt pedig:

a médium egy eszköz. Olyan, mint egy ceruza, amely mindenféle hasznos dologra is jó. A vizuáliskultúra-órán például a mi tanárszakos hallgatóink gyakorlatánításuk során alkalmazzák a mobiltelefont meg általában a digitális eszközöket, és hihetetlenül kreatívan tudnak az ő diákjaik bánni ezekkel, tartalmakat létrehozni, aktív szerepben megmutatkozni. Így máris relevánssá válik számukra az iskola, hiszen róluk szól, az iskola tudomást vesz az ő tudásukról, érdeklődésükről.

⁸ Jonathan Haidt (2025): *A szorongó nemzedék*. Corvina, Budapest.